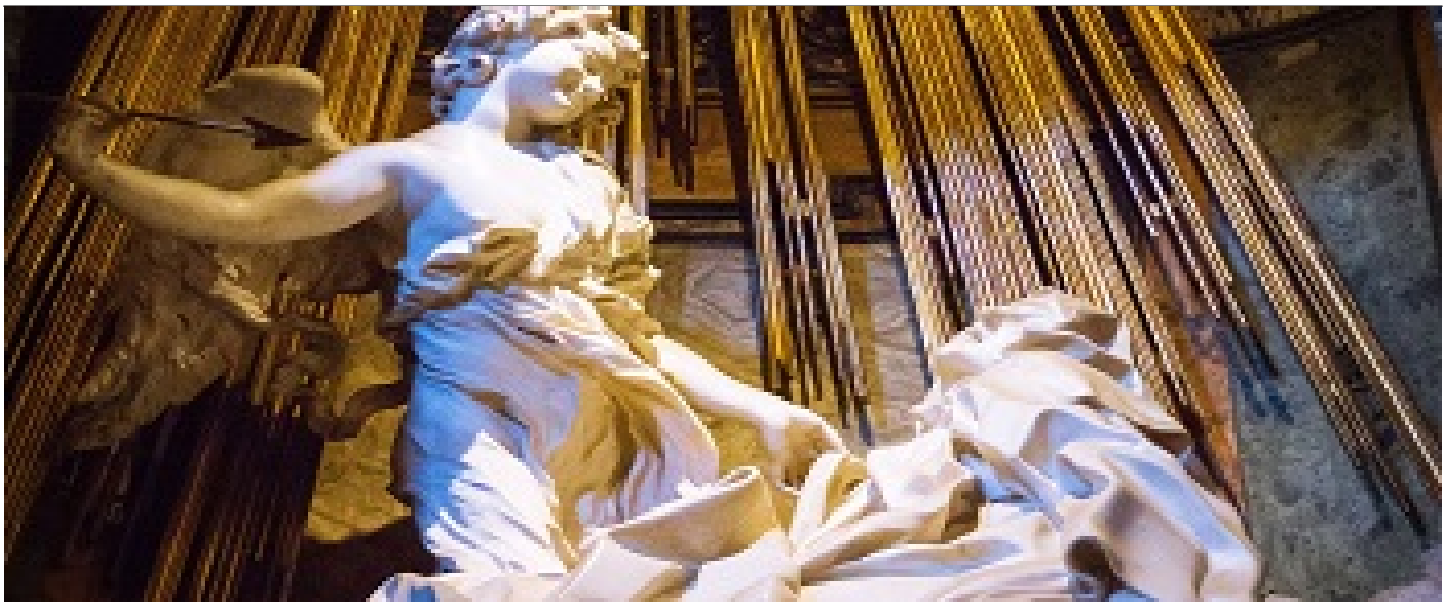

L’oncle Pere de Santa Teresa i l’oncle Pere de l’Abadessa de Pedralbes

Autor: Jordi Bilbeny
Data de publicació: 29-09-2018

Un nou article d’En Jordi Bilbeny ens posa de manifest que l’oncle de Santa Teresa anomenat Pere i l’oncle de l’Abadessa de Pedralbes Teresa de Cardona també anomenat Pere en realitat serien la mateixa persona, desdoblada per la censura d’estat.

Identitats creuades entre els germans de Santa Teresa i els germans de Teresa de Cardona
Al darrer article que vaig escriure sobre la possibilitat que Santa Teresa pogués ser en realitat Teresa de Cardona, abadessa de Pedralbes[1], tal com defensa En Pep Mayolas amb nombrosos arguments[2], a més dels fets ja coneguts que la Santa va tenir tant a Catalunya com a Anglaterra la consideració d’«abadessa», jo hi posava de relleu la duplicació dels onze germans que tant van tenir l’una com l’altra. També hi feia esment que tant el pare de la Santa com el de l’Abadessa s’havien casat dos cops o havien tingut fills de dues relacions conjugals, el petit dels quals es deia curiosament, en ambdues famílies, Joan. Així mateix, la Santa feia relació al fet que va conviure a la casa familiar amb la seva germana gran, la qual li portava molts anys de diferència, cosa que s’adiu també amb la germana gran de l’Abadessa, que n’hi treu 26.

Són unes identitats i duplicitats que no ens haurien de deixar indiferents. Quan els censors refan una biografia per suplantar un personatge històric per un altre –que també ha de ser històric–, hi cerquen uns certs paral·lelismes, perquè la nova visió biogràfica sigui més o menys versemblant. De vegades les dades de la documentació notarial no són prou i cal introduir-ne de noves als llibres impresos o a les còpies dels manuscrits. Amb la qual cosa sempre queden vestigis de les dades reals, ja sigui perquè les han duplicades o bé perquè ara un cronista, ara un biògraf, ara un amic que també escriu, ara un testimoni en uns plets, les manifesten i no es corregeixen. O no es corregeixen prou.

Deia que això ha passat amb el càrrec d’abadessa que la Santa mai no va tenir, però sí la barcelonina Teresa de Cardona; ha passat amb el nom de Teresa i amb el fet que l’una i l’altra eren monges i monges de relleu, sense

menystenir que mentre Teresa de Jesús escriu, si bé sense cap formació, sobre tota mena de temes espirituals, Teresa de Cardona també és una «lletrada»[3]. La duplicitat ha passat encara amb la germana molt més gran i el germà petit dit Joan. Però també ha passat amb un doble matrimoni del pare de totes dues. I amb l'avi, que, per si no n'hi hagués prou, també es deia Joan: Juan Sánchez de Toledo[4], en un cas, i en l'altre, Joan Ramon Folc de Cardona[5]. Això explicaria per què el primer biògraf de la Santa, Francesc de Ribera, remarca amb totes les lletres que els pares de Teresa no eren pas conversos, com avui dia se'ns pretén engalipar, fruit del canvi de personalitat que s'ha operat sobre la família de la Santa, sinó «de llinatge noble per ambdues parts»[6], de la mateixa tenor que eren nobles –diu– els seus avis i besavis[7], fet que s'acorda al detall amb la noblesa inconfusible dels Cardona. I aquesta noblesa de llinatge va ser admesa, sense cap màcula de dubte, per tothom fins al 1946. Ho innova En Francesc Lluís Cardona: «Al 1946 l'erudit Alonso Cortés destruí la tradicional idea de Teresa hidalga i castellanovella que forjaren els genealogistes, processos de beatificació i hagiògrafs»[8]. Aquest és també un punt crucial, perquè si els avantpassats de la Santa eren nobles o tinguts per nobles, sense barreja amb sang jueva, i això ho manifestaven tots els cronistes i biògrafs i així es va fer constar en el procés de beatificació, és que la docta, lletrada i cultíssima Teresa de Jesús no pot ser de cap manera la monja autodidacta d'Àvila.

Recordava que les duplicitats han passat amb el pare de la Santa i han passat, encara de forma més específica, amb el nombre de germans, que van ser onze en ambdós casos també. A més a més, hi havia una dada nova, que llavors no em va semblar prou significativa, però que sense ser-ne prou és, si més no, significativa: dels 11 germans que tenien tant la Santa com l'Abadessa quatre van portar el mateix nom: Antoni, Ferran, Pere i Joan. Com que les vides dels uns i dels altres, llevat de la d'En Joan, no em coincidien, no hi vaig voler donar més importància i no ho vaig remarcar a l'article anterior. Ho faig ara, doncs, perquè en quedi assenyalada constància.

He recuperat aquestes dades tan suggestives com reveladores, perquè llavors també em vaig adonar que tant Santa Teresa com Teresa de Cardona van tenir ensems un oncle amb nom idèntic: Pere. Però, com que en aquell petit estudi tan sols volia centrar-me en el nombre de germans, no vaig considerar oportú fer-hi esment. Ho faré també ara, perquè és aquí que vull parlar d'aquesta novella duplicitat familiar.

L'oncle Pere de Santa Teresa: home d'Església de tendència erasmista i posseïdor d'una gran biblioteca

Narra fray Luis de León a la Vida de la Santa, que, a l'edat de 16 anys, Teresa, que ja havia entrat de monja al monestir de Nostra Senyora de Gràcia, va emmalaltir greument, i el seu pare la'n va treure i la va dur, primer a casa seva i, després, va determinar de portar-la a casa d'una germana d'ell[9]. I afegeix: «Hi havia pel camí un oncle seu, germà del seu pare, que es deia Pere». Home vidu, que «vivia retirat i [era] molt cristià i virtuós». En veure-la i adonar-se'n de les inclinacions religioses de Teresa, «la detingué amb ell uns dies, en què amb les seves paraules, que ordinàriament [vol dir cada dia] eren de Déu, i amb les dels llibres sants que li feia llegir, anava assentant a la seva ànima un perfecte menyspreu de la vanitat d'aquesta vida i a determinar-se a ser religiosa»[10]. És aquest mateix oncle Pere qui, en saber els desmais de la seva neboda i que havia començat «a tenir tracte amb Déu interior»[11], i «entenent en llur cura l'oncle seu que hem esmentat, la posà a tenir oració i li donà llibres que fossin en ella guia –com ella mateixa ho explica–» i «l'exercità en paciència»[12].

Sepulcre de l'arquebisbe Pere de Cardona. Catedral de Tarragona, 1530.
Foto d'En Felip Rodríguez Badia

Santa Teresa, a la Vida, si bé el censor ja ha esborrat el nom de l'oncle, ens en dóna encara alguns detalls més. Camí de casa de la seva germana, es va trobar «amb un germà del meu pare, molt avisat i de grans virtuts, vidu, a qui també el Senyor anava disposant per a ell, que en la seva major edat deixà tot el que tenia i fou frare i acabà de sort que crec que gaudeix de Déu. Volgué que m'estigués amb ell uns dies. El seu exercici eren bons llibres de romanç i el seu parlar era ordinàriament de Déu i de la vanitat del món»[13].

En Francesc de Ribera exposa que l'oncle de Santa Teresa, «l'ajudà molt amb la seva bona i santa conversa, perquè li feia llegir llibres devots», entre els quals, «llegí molt les Epístoles de Sant Jeroni, que l'ajudaren de tal manera que es resolgué a ser monja»[14]. I, ultra un matrimoni breu, efectuat vers al 1506[15], gairebé no en sabem res més. L'Homero Serís suggereix que segurament «era vidu ja al 1522 i es féu frare»[16]. I l'Efrén de la Madre de Dios i l'Otger Steggink creuen que, un cop vidu, es retiraria a un convent o a un monestir, per bé que «no se sap del cert a quin monestir es retirà»[17]. I això és tot.

Si recapitulem i resumim tot el que hem pogut recuperar sobre aquest oncle Pere de Santa Teresa, veiem que era un home de l'Església. Els cronistes ens diuen que era un «frare». Però aquest terme, atesos els retocs i les

reescripturacions, es podria interpretar en el sentit més ample de «religiós», que és el que jo m'inclino a creure. Un religiós i «un exemple més de vida religiosa», com el defineix En Guido Mancini[18]. Retinguem, doncs, de tot el que hem vist, que En Pere era un religiós «molt cristià i virtuós», i d'una «santa conversa», que tant podia viure en un convent o en un monestir, però amb prou influència o poder per tenir una casa pròpia, on acolliria el seu germà i la seva neboda Teresa. Parlava cada dia –ordinàriament, diu fray Luis de León– de Déu. Però no de qualsevol manera. Com que «menyspreava la vanitat del món» i va encaminar Teresa en la cura i el tracte en l'oració, que, en el seu cas concret, havia de ser personal i privada, perquè també sabem que ho feia amb el seu «Déu interior», puc conjecturar que les conviccions d'aquest religiós culte i preparat per encaminar la seva neboda en la vida espiritual, havien de ser molt properes a l'erasmisme, que és una doctrina que també menyspreava les vanitats del món i postulava l'oració interior, directa amb Déu, sense mitjancers de cap mena[19]. O com subratlla En Miguel Avilés, per Erasme, «el veritable cristianisme ha de substituir totes les seves màscares» i dirigir-se a l'interior de cadascú, perquè «la interioritat erasmista s'ha d'entendre com a contraposada a l'exterioritat del practicisme religiós»[20]. Si el seu oncle, doncs, hagués estat un erasmista convençut i les raons que li va donar a fi de despertar la seva vocació espiritual haguessin tingut una base, així mateix, erasmista, això ara donaria un gran sentit al fet que «està documentat que [Santa Teresa] fou lectora freqüent i entusiasta d'Erasme, de qui es troben passatges sencers criptocitats en els seus textos»[21]. I al 1997 En Jaume Llacuna, per acabar-ho de corroborar, va publicar un estudi a l'entorn de la influència de l'Enquiridió d'Erasme sobre la formació cultural de la Santa[22], que tanca el tema de tot en tot amb multitud d'exemples.

Veiem també que l'oncle Pere havia de tenir una biblioteca, si no gran, almenys considerable, car «li donà llibres que li fossin en ella guia». El Pare Ribera innova que es tractava de «llibres devots». I Santa Teresa ens diu que tenia «bons llibres de romanç» o, dit altrament, llibres en llengua vulgar. I n'havia de tenir uns quants, perquè la neboda matisa que no li va donar uns llibres qualssevol, sinó tan sols «bons llibres», la qual cosa semblaria explicitar-ne una tria. I això es pot interpretar com una tria entre d'altres llibres, que, per descomptat, ja tenia a casa. Aquesta mateixa opinió és la que es desprèn del mots d'En Víctor García de la Concha, pel qual el seu oncle Pere vivia retirat «en companyia dels seus "bons llibres de romanç"»[23]. Cosa molt propera, per cert, a una vida d'estudi en algun lloc precís amb una bona biblioteca.

Com que se'ns diu que durant la seva estada a casa de l'oncle Pere, aquest li feia llegir diversos llibres, això em porta a la idea que Teresa no s'hi estaria uns dies passatgers, sinó més aviat alguns mesos: el temps escaient perquè les lectures recomanades li anessin fent el seu preciós efecte i ella, entre els dubtes i les qüestions que li sorgirien, pogués ser degudament orientada pel parer i experiència de l'oncle, com diuen els cronistes. Per això, després de narrar-nos com a casa d'ell va haver de decidir si es feia monja o no, Teresa escriu que «en aquesta batalla m'hi vaig estar tres mesos»[24]. I tres mesos donen per llegir i comentar més d'un llibre. I més d'un llibre ens retorna novament a la imatge d'una biblioteca privada. Una biblioteca, per cert, no gens menystenible, com ho ha detectat l'Ángel Maria Briñas, perquè ens confirma que «Dom Pere posseïa una biblioteca espiritual altament significativa»[25]. I la Donatella Gagliardi també corrobora aquest mateix concepte, atès que remarca que «"bons llibres de romanç" formaven part també de la biblioteca d'un oncle de la santa, Pedro Sánchez de Cepeda»[26]. L'estada, doncs, a la casa de l'oncle és el moment crucial de la vida de Teresa, que li lleva les ofuscacions i la por, i la reorienta, la transforma i la fa decidir per la seva nova vocació monacal. I, a la vista del fet, el Pare Crisógono de Jesús rubrica que aquesta «parada fou d'enorme transcendència en l'orientació que havia de prendre la vida de Teresa»[27]. Exacte: l'oncle Pere, la seva espiritualitat, el seu coneixement i la seva biblioteca són transcendentals a la vida de Teresa. Ho reconeix ella. I ho reconeixen els biògrafs antics i els erudits moderns.

Conformement, l'Efrén i l'Steggink reiteren que «Dom Pere prodigà a la neboda atencions exquisides. Ambdós recordaren els dies passats i tornaren de grat al mateix tema. Dom Pere li donà un llibre. Un de tants. Però era el més oportú que llavors podia arribar a les mans de Teresa, el Tercer Abecedario, que, com ella diu, "tracta d'ensenyar oració de recolliment"; el seu autor, Fr. Francisco d'Osuna»[28]. Però, puix que la Santa també escriu que durant aquells dies «llegia les Epístoles de Sant Jeroni, que m'animaven, de sort que em vaig determinar a dir-ho al meu pare, que quasi era com prendre l'hàbit», és més que versemblant que el seu oncle també tingués aquest llibre a casa seva, com ho sosté, així mateix, En García de la Concha, car, segons ell, va ser «allí, precisament, [que] llegeix» les Epístoles de Sant Jeroni[29]; i com ho indica el Pare Crisógono de Jesús: «Sobretot la lectura de les Epístoles de sant Jeroni acabaren de decidir l'ànim de Teresa, que prengué la ferma resolució de ser monja»[30]. Ho expressen alhora ja sense cap mena d'embuts ara En Carlos Aganzo i suara En Joseph Pérez. El primer, en parlar d'En Pedro de Cepeda, advera que «a la biblioteca del qual [Teresa] descobrí les Epístoles de Sant Jeroni»[31]; i el segon, descriu que la Santa i el seu pare, es van detenir a «casa del seu oncle Pedro Sánchez de Cepeda, que li dóna una llista de llibres que li cal llegir. En aquesta llista hi figuren les Epístoles de sant Jeroni»[32]. La lectura del llibre li va complaure tant, que gairebé ja era com si hagués pres la decisió de fer-se monja, que és una decisió que va prendre mercès al guiatge del seu oncle, mentre va fer estada a casa seva perquè el seu pare l'hi va portar. Raó per la qual diu la Santa que es va determinar «a dir-ho al meu pare». A dir al seu pare que ja havia pres la decisió d'entrar en un convent. I aquesta decisió la pren a casa de l'oncle Pere, que ja era un home d'Església i, com he suggerit, d'una certa categoria.

Per l'Alícia Silvestre, «és, segons confessa [Teresa], la lectura de les Epístoles de san Jeroni, la que impulsa la santa d'Àvila en la decisió cap a la seva vocació religiosa»[33]. I En Joseph Pérez hi insisteix: «Després de llegir-les fou quan decidí entrar al Carmel»[34]. Ara bé, el llibre de les Epístoles és interessantíssim encara per una altra dada reveladora, car En Jorge García anota que «possiblement Teresa llegí les cartes llatines de Sant Jeroni que traduí en castellà En Joan de Molina, en una primera edició a València, a l'any 1520»[35]. Com que, per torna, En Dámaso Chicharro ens innova que «l'edició fou dedicada a Na Maria Enríquez, duquessa de Gandia i abadessa del famós monestir de Santa Clara de València», amb «gran acceptació popular»[36], això significa, si tenim en compte que Santa Teresa podria ser Teresa de Cardona i Enríquez, que la Santa no va fer altra cosa que llegir un llibre dedicat a una parenta seva.

Efectivament, Maria Enríquez, a més a més d'abadessa del convent de Santa Clara de Gandia del 1530 al 1539[37], de cosina-germana del rei Ferran II, i cosina-germana també de Teresa de Cardona, era l'àvia de Sant Francesc de Borja[38], amic íntim i confident de Santa Teresa, de qui ella mateixa ens assegura que «sempre m'ajudava i donava avisos en el que podia, que era molt»[39]. I tant. Aquest «sempre m'ajudava» indica no tan sols un parell de visites esporàdiques i perdudes, com subscriuen els erudits i biògrafs moderns gairebé sense excepció, sinó un vincle constant. La relació va ser tan continuada i intensa que En Santiago La Parra no ha dubtat d'escriure que entre ells es va «cossolar una estreta relació per a tota la vida basada en l'admiració i el respecte mutus»[40]. Amb la qual cosa tindríem ara que si, en realitat, Teresa de Jesús va ser Teresa de Cardona, abadessa de Pedralbes, aquella no hauria fet altra cosa que llegir un llibre dedicat a la seva cosina-germana, que el seu oncle –oncle ensems de Na Maria Enríquez– li va deixar per llegir per tal d'encaminar-la rectament en la seva vocació espiritual.

Però, on vivia l'oncle Pere? On tenia aquesta casa notable amb la seva biblioteca? Encara que ni Santa Teresa[41] ni fray Luis de León[42] ni En Julián de Ávila[43], que són dos dels seus primers biògrafs del segle XVI, no en diguin el nom del poble –segurament perquè els censors l'han esborrat–, el Pare Ribera[44] i fray Diego Yepes[45], que són els altres dos que escriuen llurs biografies al mateix segle[46], ja han introduït al text que vivia a «Hortigosa». Ara bé, «en els dies de la nostra història, Hortigosa no tenia més de set cases i era annex de Manjabalago, que en tenia quaranta tres»[47], apunta En Miquel Mir, mentre que la María Settier rebla que Hortigosa només en tenia sis[48]. És a dir, que ens hem de creure que un dels homes més ben formats de l'Espanya del segle XVI, amb una espiritualitat moderníssima i evolucionada, amb conceptes erasmistes ben assumits, amb una biblioteca on es podia retirar a llegir i meditar com a esbarjo i que va encaminar la vocació monàstica de Santa Teresa, perquè era l'únic refugi de coneixement on va poder acudir el pare de la Santa, vivia en un llogarret de sis cases de Castella, malgrat que la seva fos coneguda com «el palau»[49]. Una casa i una biblioteca, per cert, de les quals mai més no se n'ha cantat ni gall ni gallina. No hi ha cap documentació que ens les descrigui ni que n'hagi preservat la més mínima memòria.

Tot plegat em fa sospitar que som, com de costum, davant d'uns retocs textuals. És molt possible que hi hagués hagut algú dit Pedro de Cepeda i és, així mateix, molt versemblant que hagués pogut arribar a viure a Hortigosa. La documentació notarial així sembla evidenciar-ho. Però és totalment indemostrable –almenys fins avui ningú no ho ha demostrat– que aquí hi hagués hagut una casa amb una biblioteca considerable i que ell fos un erasmista avantatjat. Aquest oncle Pedro, llevat de les referències escadusseres que he esmentat, es va difuminant en la documentació –ell, la casa i els llibres– fins a perdre's absolutament del tot.

Quant al fet que un hidalgo castellà pogués tenir una biblioteca a casa, vull portar ara a col·lació les opinions de l'Edward Baker, que analitza el paràgraf on En Miquel Servent parla de la de Dom Quixot. Per aquest professor de literatura de la Universitat de Florida, «una biblioteca privada com la del nostre personatge, les dimensions de la qual són més o menys manegables és, al cap i a la fi, la zona de la casa destinada principalment i exclusiva als llibres i que delimita, almenys a l'inici de la història que explica En Cervantes, el camp semàntic de la biblioteca entesa com a text. Hem vist que Montaigne mateix concebia la seva biblioteca com a refugi, l'espai textualitzat en què es desenvolupava plenament la seva personalitat d'humanista i escriptor. En això hi ha una certa semblança entre el noble assagista i el personatge cervantí, que també acoblà un espai domèstic, un autèntic refugi per als seus llibres i que, amb ells, forjà una identitat composta tant del seu esperit com de la seva matèria»[50].

I el mateix que afecta Dom Quixot, hidalgo reclòs en un poblet de Castella, també sembla poder-se equiparar al que li escau a un altre hidalgo perdut en un llogarret castellà, com és En Pedro de Cepeda. Per En Baker, «a la Castella del 1600, un hidalgo rural dotat d'escassos recursos materials solia tenir pocs llibres a casa seva i dels que eren predilecció de Dom Quixot menys encara, atès el seu preu elevat»[51]. I tot seguit comenta que «una biblioteca d'una certa envergadura, era entre altres coses, una despesa que un modest hidalgo difícilment es podia permetre i no calia, per tant, dedicar-li una habitació». Per acabar reblant: «El personatge cervantí que és a punt de reinventar-se com a cavaller errant posseeix una quantitat de llibres absolutament desmesurada per a una persona del seu temps, lloc i condició, i a ells dedica una cambra de casa seva, cosa també fora de lloc per a un personatge modest»[52]. I això que val per a Dom Quixot és igualment, al meu parer, aplicable a En Pedro de Cepeda, germà del pare de Santa Teresa, Alonso Sánchez, hidalgo arruïnat[53]. Amb l'agreujant que, mentre per al sonat serventí en sabem la referència més

que contrastada i explícita del llibre, per a l'oncle Pedro de Cepeda no en tenim ni el més remotíssim rastre.

L'oncle Pere de l'abadessa Teresa de Cardona: home d'Església, protector d'erasmistes i propietari d'una biblioteca famosa

Llavors, ¿qui era aquest oncle Pere, amb arguments erasmistes i amb una biblioteca considerable i amb un cert poder i independència religiosos, que li permetien tenir casa pròpia amb biblioteca pròpia? ¿Es podia tractar del sobredit oncle de Teresa de Cardona, Pere de Cardona, que també era religiós, també proper als postulats d'Erasme i, a més a més, també va posseir una biblioteca de fama pública i notòria?

L'oncle de Teresa de Cardona, abadessa de Pedralbes, era En Pere de Cardona i Urgell, abat de Santa Maria de Solsona, de Lavaix i de Bages; després bisbe d'Urgell i, finalment, arquebisbe de Tarragona[54]. És a dir, un home d'Església de principi a fi, si bé també va ser canceller i va exercir de lloctinent general del Principat de Catalunya del 1521 al 1523[55]. Era de sang reial. D'una banda, descendia del rei Alfons III, ja que la seva mare Joana era la filla del comte d'Urgell Jaume II el Dissortat[56]; i, de l'altra, la seva àvia Isabel d'Aragó era la filla de Pere III el Cerimoniós[57].

En Pere de Cardona, també, «igual que el seu pare Joan Ramon Folc III, va intervenir en la política»[58]. L'Eulàlia Duran comenta que «residí, tanmateix, habitualment a Barcelona a causa dels seus càrrecs polítics». Conformement, per la Duran també sabem que «el 1499 féu millores a la seva residència al carrer Ample, que esdevindria juntament amb la residència estival de la Rambla –on hostatjà personatges importants, com és ara Adrià VI (1522), i Francesc I de França (1525)–, un dels palaus més luxosos de la ciutat i un dels seus centres culturals»[59], que també recollí Carles I i l'emperadriu Isabel «quan hi passà la greu malaltia que patí a Barcelona l'estiu de 1533»[60]. Per En Rubió i Balaguer, «l'arquebisbe de Barcelona Pere de Cardona i el seu nebot Lluís, arquebisbe també de Tarragona, tan elogiat per Marineu Sícul, foren uns puntals d'aquell moviment cultural en la Barcelona del segle XVIè. Els epigrames d'Ivarra celebren dos indrets de la ciutat nostra, propietat de la família Cardona, que foren centres de la vida social i aristocràtica, a part de la significació que els hi dóna aquella biblioteca de la qual deia el poeta que les arnes hi feien estada. Em refereixo al palau i a l'hort de l'arquebisbe»[61]. I rebla: «Si el jardí delectava els bons companys, la llibreria del palau ensenyava coses difícils de trobar en altre lloc als severs barons que hi acudien»[62]. Una vegada més se'ns torna a fer present el tresor que En Pere de Cardona guardava en aquella biblioteca per ajudar intel·lectualment els catalans que hi acudien. El palau i l'hort eren un espai ideal per acollir-hi hostes de tota mena: polítics, culturals i, per descomptat, familiars. I, atès que, segons En Mayolas, «allí deuria criar-se Teresa/Caterina de Cardona, quan no era a Pedralbes, al costat d'En Galceran de Cardona i de Requesens, infant d'uns set o vuit anys, tots dos nebots de l'arquebisbe de Tarragona i bisbe d'Urgell»[63]; si Teresa de Cardona fos Teresa de Jesús, llavors la possibilitat que En Pere de Cardona fos l'oncle Pere que assessora i guia la Santa, quan aquesta era joveneta, perquè prengués els hàbits de monja, a través d'uns consells pietosos i de la lectura d'un seguit de llibres extrets d'una biblioteca notable, pren encara molt més sentit, perquè ja devia ser habitual que ella hi anés a llegir i a recrear-se amb la seva sàvia conversa.

La Duran ressenya encara: «El 1512 Martí Ivarra li dedicà [a En Pere de Cardona] el seu llibre d'epigrames, en els quals celebrava la seva biblioteca, de la qual tenia cura l'erasmista Vicenç Navarra»[64]. A l'epigrama que l'Ivarra li consagra, ens el presenta «com un home lletrat, posseïdor d'una biblioteca»[65]. El poema, d'acord amb la traducció que ens forneix En Rubió i Balaguer, fa: «També brilla la ciència cristiana en aquest llibret i no canto únicament Apol·lo i Bacus en els meus dictats. I tens encara la biblioteca en el teu palau marítim. Aquell raconet que com un temple en les biblioteques alexandrines no cessa d'afavorir les muses. N'és testimoni el teu secretari Navarra que de dia i nit non alios colit antra»[66]. Per més esforços que hi ha dedicat En Jordi Rubió i Balaguer, no ha pogut trobar el contingut d'aquesta tan celebrada biblioteca. I, així, advera que «també els documents han callat fins ara sobre la biblioteca que el bisbe Pere de Cardona tenia en el seu palau barceloní en els primers decennis del segle XVI»[67]. Però, amb tot i això, i si bé no en sabem el contingut, tornem a ser conscients que l'oncle de l'abadessa Teresa tenia una biblioteca reconegudíssima i estimadíssima. Finalment, i un cop ja nomenat arquebisbe de Tarragona al 1515, «la seva influència augmentà i fou compartida pel seu nebot Enric de Cardona i Enríquez»[68], el germà de l'abadessa Teresa.

Com veiem, talment com l'oncle Pere de Santa Teresa, l'oncle de Teresa de Cardona va ser un home d'Església, però en aquest cas, un home de relleu, amb un centre de cultura notable, envoltat d'erasmistes i amb una biblioteca administrada per un erasmista contrastat com En Vicenç Navarra. A més a més, vivia en un palau que feia servir també per acollir personalitats de tota mena. I no hem d'oblidar que la casa d'En Pedro de Cepeda també és coneguda com «el palau». Les identitats entre els dos oncles, doncs, són calcades. El que té, a Castella, l'un –si bé només als llibres que fan referència a Santa Teresa–, l'altre ho té a Catalunya, però aquest ho té tant a la documentació com a la realitat tangible i concreta. I si, per acabar-ho d'adobar, hi afegim –com hem vist– que En Pere de Cardona va exercir una gran

influència sobre el seu nebot Enric de Cardona i Enríquez, i que un altre nebot seu, En Lluís de Cardona i Enríquez, germà de l'Enric i de Na Teresa, el va succeir a la seu tarragonina al 1530[69], és que també el podia haver influït. Ara podem concloure que devia haver influït tant a als nebots com a la seva altra neboda Teresa, si aquesta –com tot sembla indicar, si mirem més enllà dels retocs de la censura– hagués estat Teresa de Jesús.

Jordi Bilbeny

Notes:

[1] JORDI BILBENY, «Els 11 germans de Santa Teresa i els 11 germans de l'Abadessa de Pedralbes»; web de l'Institut Nova Història, 5 de setembre del 2018, https://www.inh.cat/Articles/preview/els-11-germans-de-santa-teresa-i-els-11-germans-de-l-abadessa-de-pedralbes

[2] Vg. PEP MAYOLAS, «Teresa d'Àvila o la flor anacrònica que brotà a Castella com un bolet excels enmig de la Contrareforma», dins TERESA DE JESÚS, Obra poètica; traducció de Ramon Dachs i exordi de Pep Mayolas, Llibres de l'Índex, Barcelona, 2015, p. 9-57 i «Teresa Enríquez. Una seqüència de prova i error de la censura per amagar l'origen de Teresa de Jesús», Censura i postveritat al segle XVI català. Seqüències de prova i error a l'obrador de la història; Descoberta-65, Llibres de l'Índex, Barcelona, 2017, p. 157-186.

[3] Cf. SOR EULARIA ANZIZU, Fulles Historiques del Real Monestir de Santa María de Pedralbes; Estampa de F. Xavier Altés, Barcelona-Sarrià, 1897, p. 136.

[4] FRANCISCO DE RIBERA, Vida de Santa Teresa de Jesús; nova edició augmentada amb una introducció, notes copioses i apèndixs del P. Jaime Pons; Gustavo Gili, Editor; Barcelona, 1908, cap. III, p. 94.

[5] Cf. ARMAND DE FLUVIÀ, «Els Cardona», Gran Enciclopèdia Catalana; Enciclopèdia Catalana, S.A.; Barcelona, 1973, volum 4, p. 404.

[6] F. DE RIBERA, ob. cit., cap. III, p. 94.

[7] Ídem.

[8] FRANCESC L. CARDONA, «Estudio preliminar» a SANTA TERESA DE JESÚS, Su vida; segons l'edició de fray Luis de León, Edicomunicación, s.a.; Barcelona, 1997, p. 7.

[9] FRAY LUIS DE LEÓN, De la vida, muerte, virtudes y milagros de la santa madre Teresa de Jesús; edició i estudi a cura de María Jesús Mancho i Juan Miguel Prieto, Universidad de Salamanca, Salamanca, 1991, p. 116.

[10] Ídem.

[11] Ídem, p. 117.

[12] Ídem, p. 118.

[13] SANTA TERESA DE JESÚS, Libro de la vida; a cura de Jorge García López, Ave Fénix Clásicos-252, Plaza & Janés Editores, S.A.; Barcelona, 1998, cap. III, p. 64-65.

[14] F. DE RIBERA, ob. cit., cap. VI, p. 103.

[15] Cf. EFRÉN DE LA MADRE DE DIOS i OTGER STEGGINK, Tiempo y vida de Santa Teresa; BAC Maior-52, tercera edició corregida i augmentada, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 1996, p. 15, nota 4.

[16] HOMERO SERÍS, «Nueva genealogia de Santa Teresa»; Nueva Revista de Filología Hispánica, X, 3/4 (1956), p. 372.

[17] E. DE LA MADRE DE DIOS i O. STEGGINK, ob. cit., p. 109, nota 1.

[18] GUIDO MANCINI, «Estudio preliminar», al Libro de la vida, de Santa Teresa de Jesús; edició de Guido Mancini, Taurus Ediciones, S.A.; Madrid, 1982, p. 11.

[19] Vg. ARMANDO PEGO PUIGBÓ, El Renacimiento espiritual. Introducción literaria a los tratados de oración españoles (1520-1566); Consejo Superior de Investigaciones Científicas – Instituto de la Lengua Española, Madrid, 2004, p. 131.

[20] MIGUEL AVILÉS FERNÁNDEZ, «Erasmo y el erasmismo», Erasme i l'erasmisme; IV Seminari d'Aplicacions Didàctiques. Departament d'Història Moderna; coordinat per Ll. J. Navarro i Miralles, F. Ollé i Ollé i J.M. Sabaté i Bosch; Facultat de Filosofia i Lletres de Tarragona – Universitat de Barcelona, Barcelona, 1986, p. 121.

[21] PATRICIO PEÑALVER, La mística española (siglos XVI y XVII); Ediciones Akal, S.A.; Madrid, 1997, p. 24.

[22] Vg. J. LLACUNA MORERA, Santa Teresa y Erasmo. Coincidencias entre las obras doctrinales de Santa Teresa y el «Enquiridion» de Erasmo; Instituto Expansión, Colección XVI, núm. 1, Barcelona, 1997.

[23] VÍCTOR G. DE LA CONCHA, El arte literario de Santa Teresa; Letras e Ideas / Maior-13, Editorial Ariel, Barcelona, 1978, p. 54.

[24] SANTA TERESA DE JESÚS, Libro de la vida; a cura de Jorge García López, ob. cit., cap. III, p. 65.

[25] ÁNGEL M. BRIÑAS, Teresa de Jesús, vida y palabra; Emaús-32, Centre de Pastoral Litúrgica, cinquena edició, Barcelona, 2000, p. 28.

[26] DONATELLA GAGLIARDI, Urdiendo ficciones. Beatriz Bernal, autora de caballerías en la España del XVI; Prensas Universitarias de Zaragoza, Saragossa, 2010, p. 57, nota 23.

[27] P. CRISÓGONO DE JESÚS SACRAMENTADO, Santa Teresa de Jesús. Su vida y su doctrina; Colección Pro Ecclesia et Patria-10, Editorial Labor, S.A.; segona edició, Barcelona, 1942, p. 18.

[28] E. DE LA MADRE DE DIOS i O. STEGGINK, ob. cit., p. 111.

[29] V. G. DE LA CONCHA, ob. cit., p. 54.

[30] P. C. DE JESÚS SACRAMENTADO, ob. cit., p. 20.

[31] CARLOS AGANZO «Ávila-Fontiveros-Arenas: en ruta por el triángulo espiritual abulense», Rutas literarias por Ávila y provincia; a cura de Sonsoles Sánchez-Reyes Peñamaría i Fernando Romera Galán, Aquilafuente-100, Ediciones Universidad de Salamanca, Salamanca, 2006, p. 159.

[32] JOSEPH PÉREZ, Teresa de Ávila y la España de su tiempo; Algaba Ediciones, S.L.; Madrid, 2007, p. 198.

[33] ALICIA SILVESTRE MIRALLES, La traducción bíblica en San Juan de la Cruz: Subida al Monte Carmelo; Prensas de la Universidad de Zaragoza, Saragossa, 2015, p. 139.

[34] J. PÉREZ, ob. cit., p. 198.

[35] Cf. SANTA TERESA DE JESÚS, Libro de la vida; a cura de Jorge García López, ob. cit., p. 66, nota 13.

[36] Cf. SANTA TERESA DE JESÚS, Libro de la vida; edició de Dámaso Chicharro, Letras Hispánicas-98, Ediciones Cátedra (Grupo Anaya, S.A.), 13a edició, Madrid, 2004, p. 132, nota 10.

[37] Cf. MIQUEL BATLLORI, La família Borja; edició d'Eulàlia Duran i Josep Solervicens, Biblioteca d'Estudis i Investigacions-21, Obra Completa, vol. IV, Tres i Quatre, València, 1994, p. 37.

[38] Ídem, «Quadre VI».

[39] SANTA TERESA DE JESÚS, Libro de la vida; a cura de Jorge García López, ob. cit., cap. XXIV, p. 234.

[40] SANTIAGO LA PARRA LÓPEZ, «Francisco de Borja en el espejo de Teresa de Jesús (vidas paralelas unidas por la modernidad)»; Studia Historica. Historia Moderna, 39, núm. 1 (2017), p. 344.

[41] SANTA TERESA DE JESÚS, Libro de la vida; a cura de Jorge García López, ob. cit., cap. III, p. 64.

[42] Vg. F. L. DE LEÓN, ob. cit., p. 116.

[43] Vg. JULIÁN DE ÁVILA, Vida de Santa Teresa de Jesús; obra inèdita, anotada i addicionada per Vicente de la

Fuente; Imprenta de D. Antonio Pérez Dubrull, Madrid, 1881, cap. II, p. 17.

[44] F. DE RIBERA, ob. cit., cap. VI, p. 103.

[45] FRAY DIEGO DE YEPES, Vida de Santa Teresa de Jesús; Daniel Cortezo y Cª., Barcelona, 1887, tom I, cap. IV, p. 25.

[46] Vg. FIDEL FITA, «Cuatro biógrafos de Santa Teresa en el siglo XVI. El P. Francisco de Ribera, Fr. Diego de Yepes, Fr. Luis de León y Julián de Ávila»; Boletín de la Real Academia de la Historia, LXVII (1915), p. 550-561.

[47] MIGUEL MIR, Santa Teresa de Jesús. Su vida, su espíritu, sus fundaciones; Establecimiento Tipográfico de Jaime Ratés, Madrid, 1912, tom I, p. 67.

[48] MARÍA SETTIER, Castilla de Santa Teresa; segona edició, F. Domenech, [Madrid, 1949], p. 88.

[49] Cf. ALBERTO RISCO, Santa Teresa de Jesús; El Mensajero del Corazón de Jesús, Bilbo, 1944, p. 30.

[50] EDWARD BAKER, La biblioteca de Don Quijote; Marcial Pons, Ediciones de Historia, S.A.; Madrid, 2015, p. 90.

[51] Ídem, p. 90-91.

[52] Ídem, p. 91.

[53] Vg. TEOFANES EGIDO, El linaje judeoconverso de Santa Teresa (Pleito de hidalguía de los Cepeda); Editorial de Espiritualidad, Madrid, 1986, p. 30.

[54] Cf. A. DE FLUVIÀ, ob. cit., p. 407.

[55] EULÀLIA DURAN, «Cardona, Pere de», Gran Enciclopèdia Catalana; ob. cit., vol. 4 (1973), p. 403.

[56] Cf. ARMAND DE FLUVIÀ, «Tercera dinastia comtal d'Urgell (línia del casal de Barcelona», Gran Enciclopèdia Catalana; ob. cit., vol. 15 (1980), p. 106.

[57] Vg. JAUME SOBREQUÉS i CALLICÓ, «Isabel d'Aragó», Gran Enciclopèdia Catalana; ob. cit., vol. 8 (1975), p. 670.

[58] JORGE RUBIÓ Y BALAGUER, Els Cardona i les lletres; Real Academia de las Buenas Letras de Barcelona, Barcelona, 1957, p. 27.

[59] E. DURAN, ob. cit., p. 403.

[60] J. RUBIÓ Y BALAGUER, ob. cit., p. 31.

[61] Ídem, p. 30.

[62] Ídem, p. 31.

[63] P. MAYOLAS, «Teresa Enríquez. Una seqüència de prova i error de la censura per amagar l'origen de Teresa de Jesús»; ob. cit., p. 171-172.

[64] E. DURAN, ob. cit., p. 403..

[65] J. RUBIÓ Y BALAGUER, ob. cit., p. 30.

[66] Ídem.

[67] JORDI RUBIÓ i BALAGUER, Llibreters i impressors a la Corona d'Aragó; Obres de Jordi Rubió Balaguer-XI, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1993, p. 177, nota 269.

[68] E. DURAN, ob. cit., p. 403.

[69] Ídem.